

Юрко Покальчук

ПАМОРОЧЛИВИЙ ЗАПАХ ДЖУНГЛІВ

Харків
«Фоліо»
2025

ПАМОРОЧЛИВИЙ ЗАПАХ ДЖУНГЛІВ

Що найбільше лишається у спогадах після довгої розлуки чи то з людиною, яку колись дуже любив, чи то з країною, в яку колись закохався, особливо замолоду, і більше ніколи до неї не втрапив й, очевидно, вже не втрапиш?

Я задаю собі це питання і згадую кілька місяців, які я колись, у часи юності, провів у Індонезії.

Перше, що спадає на гадку, це запах. Невловний, важкий до описання, але особливий для нас і звичний для багатьох країн Південно-Східної Азії. Це запах саме нічного тропічного міста, нічних народних міських базарів, де парфумні відлуння південних овочів і фруктів переплітаються із дурманно-сонним запахом пахучих стеблин, які паляться на жертovníках, запахом кокосової олії, на якій смажиться місцева їжа, запах довколишньої дрімучої природи, бо ж щойно виїдеш за місто і потрапляєш у справжнісінькі джунглі, і запахи інших тіл, що пахнуть іншим, ніж у нас, потом, відлунюють іншим, ніж у нас, віддихом, і врешті запах постійного гниття чогось солодкого і вторинного, який змішується із запахом чистого неба над головою з неймовірно великими зірками, яких, здається, не буває в дійсності.

І поза тим — запах опіуму, гашишу, різного роду наркотиків, які у цих краях побутують здавна і грають у потрібному, як виявляється, всім людям на землі, тимчасовому задурманенні традиційно багато більше, ніж різні алкогольні напої.

Вранці знову спека до сорока і більше градусів, неймовірно палюче сонце з безхмарним небом, праця з восьмої ранку лише до першої дня. Далі сієста. Місто спить, ціла країна спить, і життя починається знову лише по шостій вечора, набираючи своїх обертів десь по восьмій, і так до дванадцятої, першої ночі.

І так завжди.

Пів року дощів тут взагалі нема.

А коли настає сезон дощів, то вони починаються майже як за годинником саме о сьомій вечора і закінчуються об одинадцятій. Злива йде страшенна, ллє як з відра, вулицею пройти в черевиках неможливо, все заллято водою, а вранці вже нема й сліду води, все сухо і чисто, тропічно. Знову палить сонце на безхмарному небі, і лише на сьому зберуться хмари і далі знову буде дощ.

І так завжди.

Я прилетів в Індонезію двадцятилітнім, і саме на Новий рік наш літак перетинав екватор, а за місяць мені стукнуло двадцять один. Я до того ніколи не був за кордоном і втрапив до Індонезії волею випадку чи дурної помилки советських чиновників, бо мав, як студент-індолог, поїхати до Індії на практику, а послали мене в Індонезію, мови якої я ніколи не вчив, і мав я працювати перекладачем з англійської мови з советськими військовими моряками, які продавали індонезійцям вживані старі військові кораблі.

Якби не те, що я рік прожив у гуртожитку в Пітері з двома африканцями з Танзанії, які не знали російської мови, і навчився за цей рік з ними говорити вільно по-англійському, то невідомо, що би я в тій Індонезії робив.

А так — Бог дав, якось повелось.

Перше враження, коли ми, група перекладачів, студентів-сходознавців з Москви і Пітера, вийшли з літака: нас вмить огорнула гостроагресивна хмара гарячого повітря, і ми всі враз спітніли. Це було ще ніяким, просто часовим шоком від спеки і втоми від цілодобового перельоту. Та за кілька хвилин, озирючись, — нас було восьмеро, — раптом побачили навдивовиж

гарну стюардесу, в якої правильними і рівними були всі риси обличчя, чудова смаглява, ніби добре засмагла, шкіра і мила усмішка. Хіба що ніжки були трішки тонкуваті і ззаду теж трохи чогось бракувало.

Але то були гейби дрібниці.

Ми всі майже закохалися в неї враз, аж за хвилину побачили іншу, такої ж вроди. Потім ще одну...

Вже згодом з'ясувалося, що в цій країні просто дуже мало негарних людей. Нечасто на вулиці стрінеш бридке обличчя. Але й в негарному обов'язково буде якась екзотика. А поза тим усі, і чоловіки і жінки, були просто гарні. У чоловіків майже не росте на обличчі волосся, і важко з'ясувати, кому скільки років. Хіба що коли за п'ятдесят, то десь трохи брезкле обличчя, ледь помітні стають зморшки, і тіні з'являються на обличчі, і тоді можна уявити собі, що ця людина старша.

Я з дитинства мріяв потрапити в тропіки, відчутти запахи казкових романтичних країв, торкнутися своїми руками того, що було описано в сотнях пригодницьких книжок, які я просто ковтав з дитинства, витворюючи в уяві той світ, якого, я гадав, ніколи не побачу.

«Таємничий острів», «Робінзон Крузо», «Діти капітана Гранта», Джозеф Конрад і де Вер Стекпул, Луї Жаколіо і Райдер Хаггард були моїми кумирами з дитинства.

І ось сталося. Я тут.

Тиждень очікування у Джакарті, поки нас розішлють на різні військові бази, де ми мали працювати.

Джакарта! Це ж Батавія! Сюди колись утрапив накоротко в Іноземний легіон Артур Рембо, але скоро звідси утік. Це про неї спливала в моїй юнацькій пам'яті напівблатна, напівромантична пісня:

Є затишний в Батавії дім,
він стоїть на схилі крутім,
але рівно опівночі знов
волоцюга туди зайшов...

Я купив підручник індонезійської мови і словник ще у Москві перед відльотом і вже в літаку почав учити нову мову.

Вона була доволі проста. Писали латиною. Множина, коли два рази скажеш якесь слово — «друг-друг», буде — друзі, і так далі. Слово «товариш» звучало «судара», що відповідало російському «сударь», якісь слова були трішки знайомі з мови гінді, яку я вивчав в університеті, щось було із санскриту, який я теж вчив, і врешті за три місяці я розмовляв вільно побутовою індонезійською мовою і увійшов у місцеве життя.

Але по-своєму.

Саламат пагі, Індонезія! — Добрий день, Індонезіє!

Однак згодом виявилось, що на Яві була й існує й досі своя власна яванська мова, а сьогоднішня індонезійська, дуже близька до малайської, привнесена сюди з Малайї. Індонезія пережила чимало різних навал і завоювань чужоземцями. Це був і малайський період, й індійський, і китайський, і японський, а пізніше ще й голландський. Різного роду зміщення мовних пластів народили індонезійську мову, яку всі знають. Але яванці, особливо в селах, говорять вдома по-яванськи. Так само, як і на інших островах, говорять мовами свого острова. Індонезія — четверта у світі країна за народонаселенням і є країною островів. Їх в Індонезії понад тринадцять тисяч.

І знамениті через Міклухо-Маклая (українця за походженням) папуаси з Нової Гвінеї — також індонезійці.

По Джакарті ми ходили ще купкою — ті, хто приїхав, — і повільно освоювались.

Джакарти насправді дві.

Одна — це великі будинки, майже хмарочоси, асфальтовані вулиці, широкі проспекти, майже нема зелені. Просто велике південне місто, в якому з екзотики — тільки смагляві люди з розкосими очима.

Але трохи далі за умовно-європейською частиною міста починається інша, народна Джакарта, яка складається із

соток маленьких сіл-кампунгів, де люди у малесеньких будиночках з пальмовими і бамбуковими стінками, де ущерть зелені і худеньких коричневих тіл, які метушаться навколо власних осель.

Джакарта схожа на Амстердам великою кількістю каналів і мостів. Це теж місто багатьох островів.

Вдень — робота, спека, пилюка і піт. А вночі всі ці люди виповзають так чи інакше на канали і миються, перуть, діти купаються і радісно верещать, плескаючись на воді, як ускрізь. Вода — це життя.

Інше життя.

Тут, як ускрізь в Індонезії, все пливке, все текуче, переплітається і переливається одне в одне, все ковзає і гнеться, набираючи химерних ліній, опуклостей і форм.

Немає межі міста, села є прямим його продовженням, і тут вже панує волога зелень дерев, неймовірне рослинне божевілля, шурхотіння листя, гамір коричневих вод каналів, які здійсмають на них білу піну.

А за тиждень я опинився в Сурабаї — великому мільйонному порті, другому місті в Індонезії після Джакарти, хоча й одному з найбідніших міст країни.

І тут я прожив понад пів року.

Сурабая — наступні за Джакартою морські ворота Індонезії. Тут багато вихідців з інших країн — китайці, араби, є й давня єврейська колонія, є й інші.

Їх, однак, на вулицях не дуже помітиш. Переважає майже суцільна маса коричневих тіл індонезійців.

Сурабая, колишня військово-морська база голландців, зберегла типові риси давнього колоніального міста. Є кілька широких проспектів, на яких стоять багатоповерхівки, майже хмарочоси, є квартали з багатими приватними будинками, з віллами й готелями. Але тут вчувається якась фальшива розкіш, несправжність. Бо більшість населення Сурабаї живе

в кампунгах — приміських селах, які зливаються з центральною частиною кожного міста.

І там мені й було найцікавіше, бо там вирувало справжнє, природне життя.

Нас вивезли на військово-морську базу і сказали: отут будете жити, тільки на роботу, з бази нікуди, вам нічого робити в місті — там брудно і шумно. Заробляйте гроші — купите собі машину!

А з бази — нікуди! Ось поїхали на екскурсію всі разом — подивились! І все тут!

Що завгодно я можу витримати, але не брак свободи, не тупий наказ — нікуди, коли я попередніх чотири роки в Пітерському універі вчив азійські культури і мови.

Я пробував пояснити, що мені треба все бачити, що це мій фах!

— Ні, і все! Сидіть на базі!

Насеру матері!

Советська влада насправді хоч була й жорстока, але пряма і дурнувата, як пень. І його можна було доволі легко обійти, як добре подумати, часом переступити, часом трохи зачекати, доки життя саме не обведе тебе довкола того пня. Головне не втелюшитися головою в корч, аби лиш трохи вбік, а там — як Бог дасть, то свиня, може, і не з'їсть. І отакої.

Тому надурити цю владу було просто завданням, необхідністю чи не обов'язком кожного, хто хоч трохи щось тямив у житті. А якщо в когось ще була краплина циганської крові в жилах, то вже сам Бог велів!

Я швидко зазнайомився з обслуговуючими нас, советських військових і перекладачів, слугами, які всі були більш-менш мого віку — від вісімнадцяти до двадцяти п'яти, і саме з ними, освоюючи швидко розмовну індонезійську мову, почав пізнавати тутешнє життя в усіх його різновидах.

Однією з найбільших проблем життя в Індонезії, окрім страшної спеки, виявились комарі.

Коли я зайшов у кімнату, де мав проводити першу ніч на індонезійській землі, то здивувався вигляду свого ліжка.

Крім подушки і простирадла на матрасі нічого більше не було — ніхто тут ніколи нічим не вкривається. Але натомість над кожним ліжком стояв вибудований свого роду чотирикутний намет з марлі, яка відкидалася, коли ти хотів лягати, а потім закривалася.

Це, виявилось, захист від москітів.

І якщо ти не подбав під вечір, щоби оцей балдахін над твоїм ліжком був добре закритий, то щойно ляжеш спати, почувеш мелодійний звук комариного гімну при наступі на поживу. А кусаються вони дуже й дуже сильно.

Отож треба встати, запалити світло і шукати у своєму паралелепіпеді ліжка, де отой гад комар причаївся. Знайдеш одного-двох і радісно лягаєш. Але щойно погасиш світло — якийсь комариний Джеймс Бонд готує на тебе наступ і співає тобі свою войовничу пісню. Вставай і шукай його — інакше сну не буде.

З часом я до цього звик, як і до всього, що мене оточувало в Індонезії, і навчився поводитися з ліжками так, аби, щойно ляжеш, не вставати на полювання за комарами.

Але бувало всякого.

Найближчим моїм другом став Імам Суфії Састродіхарджо путро — так вповні він називався, причому «путро» означало син. А звали його просто Суфії.

У всіх тут паспортні імена були отакі от довгі і церемонні, але ціла країна називала одне одного повсякчас і на всіх рівнях лише одним іменем.

Суфії був широколиций, з м'якою, трохи вкрадливою ходою, трохи схожий на чорноволосого кота чи, може, на чорну смагляву рись, через свої кошлаті брови і волосся їжачком. Тонкостанний, усміхнений майже завжди, з якоюсь граційною і таємничою посмішкою, доволі приязний, він, однак, тримався довгий час на відстані, аж доки ми не подружились насправді.

Скільки тобі років, як справи, туди-сюди, а ти вже трахався, а хочеш у нас?

Питання на засипку!

Щось довідаються — кінець мені назавжди з усіма закордонами (я тоді ще мав різні сподівання).

Але як відмовитись? Що сказати?

— Я тебе заведу! Підемо удвох до однієї! Ти — перший, потім я!

— Ні, ти перший, а потім я!

— У бордель? Ні, я боюсь!

— Та вона чиста, я до неї завжди ходжу!

Йому було вісімнадцять, мені — двадцять.

Це було перше моє порушення советської моралі за кордоном.

Советіко туристо, обліко морале!.. Ми знаємо про таке з кращих советських кінокомедій. Але це була правда!

Оскільки в Советському Союзі «сексу не було», то ти хоч роками сиди за кордоном і вдався від сумної мастурбації, але обліко морале — не дай Бог! Тут тобі комітети і парткоми, догани і виключення з життя і так далі.

Хоч ніхто нас, молодих і баских, не лаяв, коли ми, виїжджаючи у вересні на сільськогосподарські роботи в села під Ленінградом (була така советська фігня — студенти місяць допомагали колгоспникам копати картоплю замість того, щоб вчитися), трахали місцевих селянок, які нас, хлопців, розбирали просто одразу по приїзді по хатах і вчили нас простої сільської руської моралі — водка, сельодка, хліб, картопля, ще водка і в койку. А ще простіше — на піч і поїхали, і пої...

Грошей у мене в Індонезії не було, нам тут зарплати не видавали, але ми могли отримувати в рахунок наших заробітків блоки цигарок і віскі.

Я не палив. Але цигарки брав.

Суфії продав мій блок «Мальборо», ми взяли з собою ще пляшку віскі і подалися в місто.

Суфії мав вільний день. Він призначив мені побачення, розповівши, як дістатися за дванадцять кілометрів з бази до міста, аби не дуже потрапляти на очі советським, і я, дико хвилюючись, однак забрався на вантажівку, яка везла місцевих моряків до міста.

Машини з моряками зазвичай зупинялись у кількох визначених місцях, і за пів години я був у призначеній мені точці, де мене зустрів Суфії.

Він усміхнувся, побачивши мене, весело, але якось хитрувато і хижувато, і мені стало трохи лячно, я навіть його трохи боявся — хто зна, що з цього буде!

Але ми, без зайвих слів, попрошували нічним містом якимись вузенькими провулками і вуличками і вийшли потім до чудового темного ринку, освітленого тільки каганцями і свічками, із отим майже задушливим духмяним запахом тропічного краю, і врешті десь сіли на велорикшу-бечака, який повів нас у визначене місце.

Рикша повів нас на велосипеді, позад якого на двох колесах була надбудована двомісна кабінка, яку можна було закрити покривалом спереду, так що не розрізниш, хто там сидить. За кільканадцять хвилин ми десь зупинилися. Суфії розрахувався, і ми увійшли в якусь, сказати б, просто халабуду без надписів чи оголошень, із безбарвною цератовою завісою замість дверей. У приміщенні, однак, вже горіло світло.

Я зовсім знітився і, якби дістався сюди сам, певне, втік би зі страху і ніяковості, але Суфії був тут свій.

За кілька хвилин до нас підійшов товстий китаєць в окулярах — китайці більші за індонезійців і світліші шкірою, — завів нас у невеличку кімнатку і звелів зняти штани і показати кінці. Це був лікар. Він переконався, що в нас немає ознак сифілісу чи якоїсь заразної хвороби, і сказав — усе гаразд.

Суфії скерував нас до своєї знайомої. Він вже її попередив, що ми прийдемо разом.

ЗМІСТ

Паморочливий запах джунглів	3
Смак гріха	49
Там, за рікою, Ріо-де-Жанейро	109
Ліма-Лама	131
Подорож довкола себе	151
День Казанови	169